

Валерій Харківський
*аспірант кафедри креативної педагогіки
та інтелектуальної власності,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків*

ЗМІСТОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Анотація. На основі аналізу науково-педагогічної, соціально-правової та спеціальної літератури було здійснено аналіз понять «компетентність», «професійна компетентність» та «правова компетентність». Обґрунтовано необхідність формування правової компетентності майбутніх спеціалістів. З'ясовано рівні формування правової компетентності, визначені види прояву правової компетентності. Автор статті приходить до висновку, що майбутні фахівці повинні володіти як загальною, так і професійно- правовою компетентністю, а також мати ключові базові та спеціальні правові компетенції.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, правова компетентність, майбутні фахівці.

Постановка наукової проблеми

Зміни, що відбуваються на теренах сучасної України, такі як, демократизація суспільства, побудова правої держави, визнання основних прав і свобод людини, розширення можливостей для розвитку духовних і матеріальних потреб особистості, актуалізують проблему готовності майбутнього фахівця до вибору й самостійної відповідальної діяльності в політичному, економічному й культурному житті. Ці тенденції розвитку вимагають переосмислення цілей і результатів освіти. У якості головного результату вища освіта має розглядатися як готовність і здатність майбутніх фахівців нести особисту відповідальність за власний добробут і добробут суспільства.

Таким чином, сучасна ситуація суспільного розвитку актуалізувала необхідність вивчення такого феномена, як «правова компетентність».

Змістовно-термінологічний аналіз поняття «правова компетентність» почнемо з його лінгвістичного трактування. Першим кроком для визначення поняття «правова компетентність» є аналіз сутності поняття «компетентність».

Метою статті є змістовно-термінологічний аналіз поняття «правова компетентність» на основі аналізу науково-педагогічної та спеціальної літератури

Виклад основного матеріалу та аналіз досліджень зазначеної проблеми

В Україні становлення поняття «компетентність» у своїх роботах досліджували, як вітчизняні Н. Бібик, Г. Єльнікова, І. Єрмаков, О. Овчарук, А. Харківська, І. Булах, О. Пометун, О. Савченко, С. Клепко, О. Бігич, О. Бірюк, Л. Хоружа, так і зарубіжні науковці – І. Зимня, В. Кальней, А. Хуторський, В. Шадриков, С. Шишов, Н. Гришанова, Л. Луценко, О. Субетто, Ю. Татур.

Проблемі правової компетентності присвячені дослідження Я. Кічук, А. Романової (щодо компетентісного підходу до правової освіти студентів), І. Безукладнікової (виявлені умови формування правової компетентності учнів), Т. Зульфугарзаде, О. Кудряшової (стосовно правового навчання майбутніх спеціалістів).

Проте недослідженою є правова компетентність майбутніх спеціалістів непрофільних ВНЗ.

Компетентність фахівця включає професійні знання, вміння і навички, досвід роботи у певній виробничій галузі виробництва, соціально-комунікативні й індивідуальні здібності особистості, що забезпечують самостійність у здійсненні професійної діяльності[8].

В енциклопедичному словнику поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі [6].

Л. Хоружа у своїх дослідженнях наголошує, що термін „компетентність” указує на відповідність реального й необхідного в особистості фахівця на ступінь привласнення особистістю змісту компетенцій, тобто це, перш за все, якісний показник. При цьому компетентність може характеризувати оволодіння особистістю не однієї, а декількома компетенціями, зокрема, професійна компетентність може визначатися як оволодіння фахівцем усіма професійними компетенціями [14].

В свою чергу більшість науковців розглядають компетентність як властивість, що необхідна кожному фахівцю на тій чи іншій ділянці діяльності та пов’язана з галузевою специфікою професійної діяльності.

Так, на думку Г. Єльнікової компетентність потрібно розглядати як інтегровану якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому йдеться саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, щодозволяє людині діяти в цілому [7].

Українські вчені О. Крисан, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина, О. Савченко вважають, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності [10].

С. Гончаренко визначає компетентність як сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [3].

Британський психолог Дж. Кондр запропонував таке тлумачення поняття «компетентність»: це специфічна здібність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [16].

Дж. Равен [13] у своїх дослідженнях трактує поняття «компетентність» як сукупність знань, умінь і здібностей, що виявляються в особистісно значущій для суб'єкта діяльності. При цьому передбачається, що найбільш важливу роль при визначенні компетентності відіграє саме цінність діяльності для суб'єкта. Для оцінювання компетентності необхідно вимірювати цінність діяльності, а потім вивчати й визначати сукупність внутрішніх засобів, за допомогою яких суб'єкт досягає певного результату в цій діяльності.

Так, С. Вишнякова [2] наголошує, що компетентність визначається як міра відповідності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-професійного статусу реальному рівню складності виконуваних ними завдань і розв'язуваних проблем

А. Хуторський зазначає, що саме рівень умінь особистості, які відображають ступінь відповідності певній компетенції, яка дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються це і є компетентність [15].

Проаналізувавши поняття „компетентність”, запропоновані різними науковцями, ми дійшли висновку, що компетентність можна тлумачити не лише як сукупність знань умінь та навичок, але й і як здатність до продуктивного їх застосування, а також, як сукупність особистісних якостей, що сприяють професійному розвитку особистості.

Наступним кроком до визначення правової компетентності є аналіз терміну «професійна компетентність».

Питанням професійної компетентності, професійної підготовки формуванню професіоналізму приділяли увагу чимало вчених, серед них В. Андрущенко, В. Бондарь, Н. Гузій, О. Дубасенюк, В. Кремінь, Н. Кузьміна, В. Луговий, Л. Петриченко, І. Підласий, Г. Пономарьова, В. Семиченко, В. Сластьонін, В. Тесленко, А. Харківська та багато ін.

Так, А. Деркач та В. Зазикін [5] під «професійною компетентністю» розуміють узагальнююча психологічна і акмеологічна категорія, що містить

різні взаємодіючі компоненти, може виступати в конкретних видах, що відображають специфіку професійної діяльності

Р. Лісна, В. Тригуб [11] зазначають, що «професійна компетентність» це сукупність рівнів розвитку технології, науки, техніки, економіки, освіти та процесів, що відбуваються в суспільстві.

У свою чергу П. Симонов [12] наголошує, що саме потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи це і є професійна компетентність.

Проаналізувавши ознаки професійної компетентності, подані різними науковцями, ми дійшли висновку, що більшість із них трактує професійну компетентність як систему компонентів, необхідних для професійної діяльності.

Наступним етапом, відповідно до алгоритму нашого дослідження, буде розгляд поняття «правова компетентність».

Щоб бути фахівцем у будь-якій галузі, який буде здатен, завдяки своїй діяльності, покращити стан, якість того чи іншого виробництва, відповідати вимогам сучасних роботодавців, гідно виконувати свої трудові обов'язки, він повинен, окрім всього, знати норми чинного законодавства, які стосуються його діяльності, слідкувати за її змінами та розуміти їх, як того вимагає держава.

М. Горбушина [4] зазначає, що правова компетенція спеціаліста представляє собою сукупність якостей, відображаючих ступінь кваліфікацій, рівень правових знань, умінь, навичок, готовності та здібностей, пов'язаних із здійсненням комплексу заходів з правової підтримки та захисту, і є однією з основних складових процесу професійної підготовки спеціаліста, в структурі якої важливими є мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний компоненти, а також професійно-особистісні якості.

Так, спираючись на результати аналізу науково-педагогічної та правової літератури з проблематики компетентнісного підходу, Я. Кічук обумовлює, що правова компетентність не лише інтегративність стосовно

особистості студента, а й інваріантна характеристика, тобто неодмінна у смислі обов'язковості, вагомості, постійності.

У згорнутому вигляді ця компетентність може бути конкретизована через такі параметри результативності, як-от: «знати», «вміти», «досягати», «відповідати» [9].

У свою чергу І. Безукладнікова визначає правову компетентність як сукупність здібностей та особистісно-вольових настанов, визначаючих для людини здатність та прагнення урівняти свою соціальну поведінку з правом та іншими існуючими в суспільстві нормами [1].

Проаналізувавши та зіставивши думки провідних науковців зазначимо, що правова компетентність – це якісна характеристика особистості, що включає в себе знання норм моралі та права, уміння та навички застосування даних норм у повсякденному житті, здатність та готовність до підвищення рівня правової компетентності протягом усього життя.

Правова компетентність складається з ключових, базових та спеціальних компетенцій, які мають різні рівні формування та прояву.

Перший рівень – формування ключових правових компетенцій, яке відбувається з моменту народження особи до її професійно спрямованого навчання.

Другий рівень – формування базових правових компетенцій, яке відбувається з моменту визначення особи щодо майбутньої професійної діяльності та до закінчення вищого навчального закладу.

Третій рівень – формування спеціальних правових компетенцій, яке відбувається в процесі самонавчання та підвищення своєї кваліфікації. Щодо правової компетентності, то, на нашу думку, вона формується й виявляється в кожній особистості по-різному.

Таким чином, майбутній фахівець, на нашу думку, повинен володіти як загальною, так і професійно- правовою компетентністю, а також мати ключові базові та спеціальні правові компетенції.

Висновок

Сьогодні української освіти відзначається тим, що на вищі навчальні заклади покладено завдання закласти базу щодо формування правової компетентності фахівців, після чого майбутні спеціалісти, отримавши відповідну освіту, будуть конкурентоспроможними поряд із фахівцями, які вже мають досвід роботи, здатними до швидкого реагування щодо змін у трудових функціях, самостійного пошуку та впровадження в діяльність чинних нормативних актів, оцінки ризиків діяльності відповідно до законодавства тощо.

Використана література

1. Безукладникова И. В. Правовая компетентность учащихся и условия ее формирования / И.В. Безукладникова // Персональный сайт И.В. Безукладниковой. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до статті: http://innvik.ucoz.com/index/pravovaja_kompetentnost_i_uslovija_ee_formirovanija/0-49
2. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: ключевые понятия, термины, актуальная лексика: Словарь. – М.: 1999. – С. 276.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гончаренко С.У. – К.: Либідь, 1997. – 376 с. – С. 149.
4. Горбушина М. В. Формирование правовой компетентности у будущих специалистов социальной работы в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. пед. наук спец.: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / М. В. Горбушина. – Ульяновск, 2007. – 210 с.
5. Деркач А. А., Зызыкин В. Г. Акмеология: учебное пособие / А. А. Деркач., В. Г. Зызыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 253 с.
6. Енциклопедія освіти / Акадпед наук України, головний ред В.Г. Кремень – К Юрінком Інтер, 2008 – 1040 с
7. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Єльнікова Галина Василівна. Луганск, 2005. – 446 с.
8. Энциклопедический словарь. / [подред. И. Ф. Андриевского] – М.: БСЭ, 1989. – 1422 с. – С. 416.
9. Кічук Я. В. Правова компетенція – інваріантна суб'єктна характеристика сучасної студентської молоді / Я.В. Кічук. – [Електронний ресурс] – Режим доступа до статті: http://intellectinvest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_s_t_13/
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К.: К.І.С., 2004. – 189 с.
11. Лісна Р.П. Тригуб В.О. Формування професійної компетенції у процесі практичного навчання ред.. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №1(7) / 2011

12. Попова Е.П. Психолого-педагогическая компетентность как научно-педагогическая проблема // Известия Южного отделения Российской Академии образования. Выпуск 1. - Ростов н/д. – С.127-136.
13. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М., «Когито-Центр», 2002. – с.
14. Хоружа Л. Этична компетентність сучасного вчителя / Л. Хоружа // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – С. 51-57.
15. Хуторской А. В. Управление качеством образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2004. – №6. – С. 59 - 68., С. 61
16. Short E. The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education // Journal of Teacher Education. – 1985. – Vol. 36. – № 2. – p.5

Валерий Харьковский

Содержательно-терминологический анализ понятия «правовая компетентность»

Аннотация. На основе анализа научно-педагогической, социально-правовой и специальной литературы был осуществлен анализ понятий «компетентность», «профессиональная компетентность» и «правовая компетентность». Обоснована необходимость формирования правовой компетентности будущих специалистов. Выяснено уровень формирования правовой компетентности, определены виды проявления правовой компетентности. Автор статьи приходит к выводу, что будущие специалисты должны обладать как общей, так и профессионально правовой компетентностью, а также иметь ключевые базовые и специальные правовые компетенции.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, правовая компетентность, будущие специалисты.

Valery Kharkivsky

Content and terminology analysis of the concept of "legal competence"

Abstract. Based on the analysis of scientific, educational, social, legal and professional literature was analyzed concepts of "competence", "professional competence" and "legal competence". The necessity of formation of legal competence of professionals. It was found the level of formation of legal competence, the manifestation of certain types of legal competence. The author concludes that future professionals must possess both common and professional and legal competence, and have a key basic and specific legal competence.

Keywords: competence, professional competence, legal competence, future specialists.